

Versenyképesség régen és ma, avagy merre tovább Magyarország?

Béresné dr. Mártha Bernadett, Dr. habil Darabos Éva – egyetemi adjunktus, egyetemi docens

Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Debrecen

Kapcsolattartó: Béresné dr. Mártha Bernadett
e-mail: beresne.martha.bernadett@econ.unideb.hu
tel: 30/258-2858

Tanulmány beadásának dátuma: 2017. november 5.

ÖSSZEFOGLALÁS

A nemzetközi kapcsolatok élénkülése és a technológia fejlődése, melyek összefüggésben vannak az erősödő globalizációs tendenciákkal, egyaránt növelik az országok egymásra utaltságát és a köztük lévő versenyt. Napjainkra már nemcsak a nagyhatalmak versenyképességéről, hanem térségek, ország-csoportok, országok versenyéről kell beszélnünk. A verseny tényezői folyamatosan változnak, átértékelődnek, melynek következtében a versenyképesség fogalmi meghatározása is folyamatos változáson megy át. A versenyelőnyt ma már nem a hagyományos tényezők jelentik. Felértékelődött a tudomány, az ipari kutatás, a technológia, melyek az aktív társadalom- és gazdaságpolitika alakító tényezőivé váltak. A gazdasági teljesítmény növekvő mértékben függ a tudástól, a gazdasági siker pedig a tudás alkalmazásától. De hol tart ebben Magyarország, mik a kilátásaink? A tanulmány erre keresi a választ.

Kulcsszavak: fenntartható versenyképesség, K+F, Magyarország, tudás, technológia
JEL-kód: 090703

ABSTRACT

Globalization trends, which are intensifying international relations and development of technology, increase both interdependence and competition of countries. Nowadays we need to mention not only the competitiveness of Great Powers, but also regions, country groups and countries. The factors of competition are constantly changing and revalued, and as a result the conceptual definition of competitiveness is permanently changing. The traditional factors are no longer competitive advantages. Science, industrial research and technology are upgraded, and became the driving force of active social and economic policy. Economic performance increasingly depends on knowledge, economic success and knowledge. But where does Hungary go, what are our prospects? The study seeks this answer.

Keywords: sustainable competitiveness, R&D, Hungary, knowledge, technology
Passcode: 090703

Bevezetés

A fejlett országok jelenleg az átalakulás útján vannak az ipari társadalomból a tudásalapú társadalom felé. Az OECD országok többsége egyidejűleg néz szembe a technológiai változás új hullámával, az erősödő kölcsönös nemzetközi függéssel és a társadalmak kohéziós problémáival. A tudományt és a technológiát egyre inkább a hosszú távú növekedés legfontosabb forrásának, legdinamikusabb elemének tekintik, amelyek a gazdaságok szerkezeti átalakulásában, a termelékenység növelésében, a munkahely-teremtésben és az életminőség javításában egyaránt fontos szerepet játszanak. Ezek a globális tendenciák felgyorsítják a fejlődési folyamatokat, ugyanakkor rohamosan növelik az innováció hiányos területek kialakulását, ezáltal válságtérségek, területek leszakadását idézik elő.

Célkitűzés

A tanulmány célja kettős. Egyrészt, hogy bemutassa a versenyképesség fogalmi meghatározásának átalakulását 1980-tól napjainkig, másrészt pedig hogy hazánk versenyképességi teljesítményét a rendszerváltástól korunkig felvázolja, és megállapításokat,

segítő javaslatok tegyen a jövőre vonatkozóan. A kutatás újszerűsége a felhasznált IMD, EU-SBA jelentések legfrissebb adatbázisainak elemzésén alapul.

Módszer

A tanulmány alapvetően szekunder kutatáson alapul, mivel a témával kapcsolatos szakirodalmak széles körű tanulmányozásán túl a Központi Statisztikai Hivatal, az OECD, az Európai Unió legfrissebb SBA jelentésének és az IMD évkönyvek adatainak a felhasználásával, elemzésével készült.

A versenyképesség fogalmi alakulása 1980-tól napjainkig

Az Amerikai Egyesült Államokban az 1980-as évek közepén elindult versenyképességgel foglalkozó kutatások során merült fel az a kérdés, hogy egyáltalán egy ország vagy nemzetgazdaság értelmezheti-e magára nézve a versenyképességet. Paul Krugman, amerikai közgazdász szerint értelmetlen a versenyképességet országokra lebontva mérni, sokkal inkább fontosabbnak tartja ország szinten a reáljövedelem és az életszínvonal növelését, aminek elérése a termelékenység alakulásának függvénye (Krugman, 1994).

Porter a versenyképességgel foglalkozó korai munkáiban szintén nem tartja értelmezhetőnek a „versenyképes nemzet” kifejezést, szerinte *„a versenyképesség egyetlen értelmezhető koncepciója nemzetgazdasági szinten a nemzeti termelékenység”* (Porter, 1990:6), viszont későbbi írásaiban már nemcsak vállalati szinten, hanem nemzetgazdaságokra vonatkozóan is használja a versenyképesség fogalmát, azonban továbbra is utal a magas termelékenység döntő szerepére (Porter, 1998).

A nemzetközi és a hazai szakirodalomban – az előbbi megállapítások ellenére – többségben vannak azok a szerzők, akik értelmezhetőnek tartják a nemzetgazdaságok versenyképességének fogalmát.

Az 1980-as évek elején a hazai szakemberek közül Botos álláspontja szerint egy nemzetgazdaság akkor versenyképes, ha a külkereskedelem révén növelni tudja a GDP-jét. Ehhez az szükséges, hogy a termelékenység magasabb, a fajlagos termelési költségek pedig alacsonyabbak legyenek, mint a versenytárs gazdaságokban, ami magas műszaki színvonalú termelőeszközök és magas szintű szakmai tudással rendelkező munkaerő alkalmazásával érhető el. (Botos, 1982)

Ezen megállapítással szinte egyetemben az USA elnökének ipari versenyképességgel foglalkozó bizottsága is definiálta a nemzetgazdasági versenyképesség fogalmát: *„Egy nemzet versenyképessége annak fokmérője, hogy szabad piaci körülmények között mennyire képes a világpiacon is eladható termékeket és szolgáltatásokat létrehozni, és eközben hosszabb távon fenntartani és növelni állampolgárainak életszínvonalát.”* (Rapkin-Avery, 1995:2)

Látható, hogy mindkét meghatározás a külkereskedelemben elért sikerekre vezeti vissza az országok versenyképességét.

A 1994-ben az OECD megalkotta az ún. egységes versenyképesség fogalmát. E szerint a versenyképesség: *„A vállalatok, iparágak, régiók, nemzetek és nemzetek feletti régiók képessége viszonylag magas tényezőjövedelem és viszonylag magas foglalkoztatási szint létrehozására egy fenntartható bázison, miközben a nemzetközi versenynek tartósan ki vannak téve.”* (OECD, 1994:23)

Ez a definíció túlmutat az eddigi megállapításokon, mivel kiemelt szerepet szán a magas szintű foglalkoztatásnak, mint versenyképességi tényezőnek. Rámutat arra, hogy a társadalmi jólét növeléséhez a jövedelmek megtermelésén túl azok minél szélesebb körű elosztása, vagyis a foglalkoztatás és – ezzel összefüggésben – a jövedelmek viszonylag magas és fenntartható szintje is szükséges. Fontos továbbá kiemelni a definícióból a fenntarthatóság követelményének hármaskörét, az ökológiai, a gazdasági és a társadalmi fenntarthatóságot, mint napjaink egyre inkább mindent átfogó gondolkodásmódját, szemléletét.

Ez utóbbi gondolatok köszönnek vissza a 2000-ben megjelent Findrik-Szilárd szerzőpáros megfogalmazásában: *„A nemzetgazdasági versenyképesség a fejlődés, a fejlettség egyik legfontosabb feltétele. Ezen a nemzetnek azt a képességét értjük, hogy olyan társadalmi-gazdasági környezetet teremtsen, amelyben a szereplők a leginkább és tartósan képesek a világpiacra is elismert hozzáadott érték képzésére.”* (Findrik-Szilárd, 2000: 24) A szerzők a versenyképességet a fejlődés feltételeként tekintik. A gazdasági szereplők teljesítőképességét fokozó társadalmi-gazdasági környezet megteremtésének képességét pedig a versenyképes nemzet kritériumaként fogalmazzák meg.

A Budapesti Corvinus Egyetem Versenyképesség Kutató Központjának kutatói által megalkotott definíció a nemzetgazdasági versenyképesség fogalmának véleményünk szerint eddigi legtömörebb megfogalmazása: *„A nemzetgazdaság versenyképessége a nemzetgazdaságnak az a képessége, hogy úgy tud létrehozni, felhasználni, a globális verseny keretei között értékesíteni termékeket és szolgáltatásokat, hogy közben saját termelési tényezőinek hozadéka, és ezzel párhuzamosan állampolgárainak jóléte fenntartható módon növekszik. Ezen versenyképesség feltétele az erőforrások termelékenységének növekedésének elősegítése, a vállalatok és más intézmények hatékonyságának javítását biztosító feltételek folyamatos fenntartása útján.”* (Czakó-Chikán, 2007:3)

Kállay szigorúbban fogalmaz az előbbi megállapításhoz képest: *„Egy entitás versenyképes, ha szolgáltatásaival, termékeivel tartósan jelen tud lenni a helyi és/vagy nemzetközi piacokon, olyan módon, hogy a szolgáltatások, termékek előállításához felhasznált termelési tényezők hozadéka legalább azok újratermelését fedezi.”* (Kállay, 2010:11) Ezen definíció feltételnek tekinti a rövid és középtávú üzleti fenntarthatóságot, továbbá versenyképtelen számára az a vállalat, akinek termékei kiszorulnak a piacról, vagy a piacon maradásának ára, hogy feléli tőkéjét, és nem tudja megtartani a munkaerőt. Országok, régiók esetében nem versenyképes az a gazdasági tevékenység, amelyik rombolja a természeti környezetet, vagy társadalmi értelemben nem fenntartható.

Az Európai Unióban mára kialakult versenyképesség felfogás egyik legfőbb megalapozója az 1993-ban megjelent Delor's jelentés, mely leszögezi, hogy a versenyképesség növelése nem öncél, hanem a jólét és az életszínvonal növelésének eszköze. Ez a cél csak megfelelő foglalkoztatási szint mellett valósulhat meg. Ezért az a gazdaság versenyképes, amely magas gazdasági növekedés mellett elegendő munkahelyet tud teremteni. Az ezredfordulóra az Egyesült Államok vált az Európai Unió fő versenytársává. Az Unió lemaradása a legfőbb versenyképességi faktorok (egy főre jutó GDP, termelékenység, foglalkoztatási ráta) tekintetében sürgős reformok szükségességére hívta fel a figyelmet. Ezért a lisszaboni stratégiában végső soron az USA-hoz való felzárkózás célja fogalmazódik meg a hagyományos európai értékek (munkahelyteremtés, társadalmi kohézió) kiteljesítése mellett. (Némethné, 2009)

Az eddigi dokumentumokból kirajzolódó versenyképesség felfogás még egy jelentős elemmel egészült ki az EU 2003-ban létrehozott Versenyképességi Tanácsának egyik 2004-es dokumentumában, amely a következő versenyképesség definíciót közli: „*A versenyképesség a termelékenység növekedéséből és a foglalkoztatás magas szintjéből ered, amely egyaránt megmutatkozik az európai vállalatok globális piacokon elért sikereiben és a reáljövedelmek növekedésében, ami magas életszínvonalat biztosít mindenki számára.*” (CC, 2004:2)

Ennek a meghatározásnak a jelentőségét az adja, hogy összekapcsolja a versenyképesség Egyesült Államokban elfogadott megközelítését az ún. „európai modell” szemléletével. Az amerikai Versenyképességi Tanács (US Competitiveness Council) dokumentumai alapján az amerikai megközelítés lényege, hogy a nemzetgazdasági versenyképesség a vállalatok versenyképességén alapul, ezért a kormányzati politika feladata a vállalati versenyképességet előmozdító környezet megteremtése. A versenyképesség „európai modellje” szerint a **hosszú távon fenntartható versenyképesség forrása a motivált, jól képzett, egészséges munkaerő.**

A svájci székhelyű IMD versenyképességet kutató központ 2005-ben az alábbi módon fogalmazott: „*A nemzetgazdaságok versenyképessége a közgazdasági elméletek tárgykörébe tartozik, és azokat a tényezőket és politikákat elemzi, melyek egy országnak azon képességét formálják, amelyekkel vállalatai számára magasabb szintű értékteremtést, állampolgárainak pedig nagyobb jólétet biztosító környezetet hoz létre és tart fenn.*” (IMD, 2005:609). Ezen feltételezés szerint megállapítható, hogy gazdasági értéket kizárólag a vállalatok hozhatnak létre, az országok pedig olyan környezetet alapozhatnak meg, mely támogatja vagy éppen gátolja a vállalatok tevékenységeit. Tehát a nemzetgazdaságok közvetlenül nem generálnak gazdasági hozzáadott értéket.

Az előbbi definíció tíz év elteltével tömörödött: „*Egy ország azon képessége, hogy megkönnyítse a környezetet, amelyben a vállalkozások fenntartható értéket teremtenek*” (IMD, 2015:2). A fenntartható értékteremtés alatt a vállalkozások hosszú távú jövedelemtermelő képességét, a teljes-körű munkahelyteremtést érti, miközben minimalizálják tevékenységük környezeti hatását.

Véleményünk szerint a fentiek kellően alátámasztják azt a vélekedést, hogy egy ország, országcsoport versenyképessége nem vezethető le egyértelműen a területén működő transznacionális vállalatok gazdasági sikereiből. **A gazdasági növekedés csak akkor jár együtt a jólét növekedésével, ha a megtermelt jövedelemből a lakosság minél szélesebb rétegei részesülnek, mégpedig nem elsősorban a jövedelemcentralizálás (adóztatás) és újraelosztás (szociális juttatások), hanem a foglalkoztatás és így a munkajövedelmek magas szintje révén.**

Mi határozza meg tehát a versenyképességet?

Álláspontunk szerint a versenyre való képességet alapvetően meghatározzák az inputok. Azaz a belső és külső előnyök, mint például a birtokolt és teremtett vagyon szerkezete és minősége (ezek a materiális javak), illetve az intézményi háttér és politikai környezet minősége (az immateriális javak). Ezen inputtényezők (adottságok) együtt határozzák meg a nemzetgazdaság stratégiáját és mozgásterét abban, hogy megfelelően kompetitív szerkezetet alakítson ki. A versenyképesség pedig ezen tárgyi eszközök és immateriális javak hatékony, termelékeny használata, melynek hozadéka a jólét. Ez utóbbi a **jövedelmek, az életszínvonal és az életkörülményeik elegendően keresztül valósul meg.**

Az IMD a versenyképességi faktorok közé sorolja a hatékony közigazgatást, a gazdasági teljesítményt, az infrastruktúra és az üzleti környezet hatékonyságát. A versenyképesség mérője pedig maga a fenntartható érték előállítása, mely a vállalatok munkahelyteremtésén és a vállalatok hosszú távú jövedelmezőségén érhető tetten.

Napjainkra elmondható, hogy a versenyképesség definíciója folyamatosan alakul át a gazdaság mozgatórugóinak függvényében. A versenyképességnek az ezredforduló elejéig csupán három jól ismert kategóriáját különítettük el:

- a jövedelem-versenyképesség: az életszínvonal fenntartható növekedését jelenti;
- a kereskedelem versenyképessége: a globális piacon az ország pozíciójának javulását értjük alatta,
- valamint a beruházások versenyképessége: mely egy gazdaság tőkevonzó-képességének növekedését jelenti, különösen a külföldi tőke számára.

Ezen a dimenziókon túl azonban újabb versenyképességi dimenziók megjelenését észlelhetjük, melyek egyszerre járulnak hozzá egy gazdaság versenyképességéhez:

- a technológiai versenyképesség: a **technológiai diffúzió** folyamatokban való aktív részvétel. E szerint **az új, korszerű tudásnak, ismereteknek** (amelyek termékekben, eszközökben, technológiákban, információkban, stb. megjelenő formában gyakorlati igények kielégítésére képesek) **az elterjesztése, a felhasználóhoz való eljuttatása, amely felöleli ezen hasznos ismeretek (innovációk) strukturált felhalmozásának, elérhetőségének és alkotó alkalmazásának teljes rendszerét.**
- a digitális versenyképesség: A digitális versenyképesség a gazdaság azon képessége, hogy elfogadja és feltárja azon digitális technológiákat, amelyek a kormányzati gyakorlatok, az üzleti modellek és általában a társadalom átalakulásához vezetnek.
- a fenntartható versenyképesség: itt a fenntarthatóság már nemcsak a gazdaság versenyképességét tartalmazza, amit hibásan, de még napjainkban is elég gyakran csak a GDP fejlődésében mérnek, hanem a társadalomnak és a környezetnek is a fenntarthatóságát magába foglalja.

Magyarország versenyképessége 1990-2017

Amennyiben egyetértünk azzal a megállapítással, hogy a versenyképesség a tudástól és annak alkalmazásától függ, akkor meg kell vizsgálni, hogy mennyit is fordított/fordít hazánk ezekre. A rendszerváltás során a **K+F szféra az általános recesszió által indokoltnál nagyobb veszteségeket szenvedett el.** A teljes nemzetgazdasági K+F ráfordítások GDP-hez viszonyított aránya a 1990. évi 1,61 %-ról (1. táblázat) rohamosan és folyamatosan csökkenni kezdett, mélypontját 1996-ban érte el 0,63%-kal. (Ez az arány az OECD országok átlagában akkor már 2% fölött volt.) 1998-ra a költségvetési ráfordítások aránya 50% felett volt kicsivel, a vállalkozások K+F ráfordítása majdnem 40%-ot tett ki. (Ez utóbbi érték a fejlett országokban már 50% fölött járt.) A 90'-es évek elején az üzleti élet K+F szerződéses megrendeléseinek, valamint az állami hozzájárulásoknak a csökkenése miatt a **tudásbázis erőzítője** is elindult. A K+F szférában a **társadalmi megbecsülés hiánya** kedvezőtlenül hatott a kiváló szakemberek szempontjából mind a megtartó, mind utánpótlás-nevelő képességre. Jelentős volt a kényszerű pályaelhagyás. A fiatalok érdeklődése a tudományos és kutatói pálya iránt csökkent. A gazdasági átalakulás, valamint új szervezetek elszívó hatása **fiatal kutatókat** érintette leginkább. Mindezek eredményeképpen 1996-ra több mint 20.000 fővel csökkent a kutató-fejlesztő személyek tényleges létszáma. A tevékenységüket folytatók

esetében pedig tetten érhető volt az előregedés ténye, hiszen az állomány több mint 1/3-a volt **50 éven felüli volt**.

1. táblázat: K+F adatok 1990, 2013, 2016 éveken

Kutatás-fejlesztés	1990	2013	2016
helyek száma (db)	1.256	3.159	2.727
személyek tényleges létszáma (fő)	59.723	58.237	54.636
ráfordításai a GDP %-ában, ebből	1,61	1,39	1,22
- kormányzati	-	0,5	0,32
- vállalati	-	0,65	0,69
- egyéb hazai és külföldi	-	0,24	0,21

Forrás: KSH, 2017 adatai alapján saját szerkesztés

A politikai rendszerváltást követően a magyar K+F nemzetközi kapcsolati rendszere dinamikusan fejlődött, jelentősen növekedett a **nemzetközi kooperációban megvalósuló közös kutatási projektek** száma. A magyar K+F elitje szervesen integrálódott a világtudományba és a nemzetközi K+F hálózatokba. A külföldi tőkebefektetések által jelentősen nőttek a zöldmezős beruházások, valamint a kisvállalkozói körben megjelentek a technológia-intenzív tevékenységek, a multinacionális vállalatok új technológiát és managementet hoztak be, sőt új K+F központok telepítése ment végbe. A magyar K+F szakember-szükséglet kielégítése is kezdett növekedni. A K+F növekedés jelei 2013-ig voltak érzékelhetőek, azóta sajnos ismét évről-évre a csökkenés jeleit tapasztaljuk. A ráfordítások aránya a GDP%-ában 2016-ban 1,22%-ot tett ki (2015-ben az EU-28 1,9%, OECD 2,3%, Amerika 2,8%, Izrael 4,25%), melyből a vállalati hozzájárulás – egyre növekvő mértékben – , majd 60%-ot ért el. (OECD, 2016). Három év alatt majd 3000 fővel csökkent a kutató-fejlesztő személyek száma. Ehhez hozzájárult a férőhelyek számának csökkenése is, és szintén tetten érhető az erkölcsi és anyagi megbecsülés hiánya miatti elsősorban fiatal és középkorú kutatók kényszerű pályaelhagyása. Ennek mielőbbi megállítása egyik legfontosabb nemzetgazdasági cél között kell, hogy szerepeljen a kormány stratégiájában. Hiszen bármilyen nemű tudományos, innovatív előrelépés alapeleme a hazai kiváló oktató-kutató munkaerőbázis.

De hol is tartunk napjainkban?

A magyar munkabérek versenyképesek, hiszen ma már a legalacsonyabbak közé tartoznak a térségbeli országokhoz képest – tíz évvel ezelőtt még messze meghaladtuk a lengyel-szlovák, nem is beszélve a balti-román szintet. Első látásra az export euróban vagy dollárban kifejezett értékével sincs baj, hiszen a kivitel nő, és a külkereskedelmi mérleg továbbra is jelentős aktívumot mutat. Mindez – hagyományos szemléletben – arra utal, hogy nincs semmi baj a versenyképességgel, a gazdaság továbbra is jó pályán halad. Azonban az utóbbi évek különböző fórumain, szervezeteiben készült nemzetközi összehasonlítások ezzel ellentétes megállapításokat közölnek. Egyértelműen utalnak a magyar gazdaság romló versenyképességére. A Világgazdasági Fórum (WEF), az IMD, az OECD, a Világbank (Doing Business), a Bertelsmann Alapítvány jelentései vagy az Európai Unió ugyanerre a megállapításra jutottak, egymástól függetlenül.

Az Európai Unió 2013-ban kiadott „Entrepreneurship 2020 Action Plan” (Vállalkozás 2020 Cselekvési Terv, továbbiakban cselekvési terv) szerint az európai foglalkoztatás növeléséhez, valamint a gazdasági növekedés újraindításához még több vállalkozásra van szüksége a közösségnek. Ezen új vállalkozások között a KKV-szektor továbbra is kiemelt helyen áll,

hiszen azok jóléte és növekedése meghatározó Európa versenyképessége szempontjából, mivel ők képezik az európai gazdaság gerincét, és kulcsfontosságú szereplők az új munkahelyek teremtése és a gazdasági növekedés szempontjából. Annak érdekében, hogy az Európai Bizottság nyomon tudja követni a KKV-k európai fejlődését, versenyképességük növekedését minden évben elkészíti azok helyzetét vizsgáló éves jelentését (SME Performance Review), illetve ténylapokon értékeli, hogy az egyes tagállamok hogyan teljesítenek az SBA intézkedéseinek megvalósítása terén. Megállapítható, hogy közösségi szinten az EU még mindig nem tudta kiheverni a gazdasági válság nyomait, habár vannak egy-egy országban bizakodásra okot adó jelek. A KKV-kra vonatkozó alapadatok¹ (1. táblázat) közvetetten járulnak hozzá a versenyképesség javulásához. A mutatók hazai adatait érdemes a Visegrádi Négyek, vagy éppen az EU-28 átlagának kontextusában vizsgálni, mivel akkor láthatóvá válik elmaradásunk.

1. táblázat: KKV alapadatok 2010, 2015 évekre vonatkozóan az EU-28-ban és a V4-nél

Megnevezés		Mikro-vállalkozás		Kis-vállalkozás		Közép-vállalkozás		KKV-k összesen		Nagy-vállalkozás	
		2010	2015	2010	2015	2010	2015	2010	2015	2010	2015
Vállalkozások aránya (%)	magyar	94,2	94,1	4,8	4,9	0,8	0,8	99,9	99,8	0,1	0,2
	lengyel	96,1	95,0	2,7	3,8	1,0	1,0	99,8	99,8	0,2	0,2
	cseh	95,5	96,1	3,6	3,1	0,8	0,6	99,8	99,8	0,2	0,2
	szlovák	71,0	96,8	25,4	2,6	2,9	0,5	99,2	99,9	0,8	0,1
	EU-28	92,1	92,8	6,6	6,0	1,1	1,0	99,8	99,8	0,2	0,2
Foglalkoztatottak aránya (%)	magyar	35,6	34,4	19,4	19,2	16,7	16,2	71,7	69,7	28,3	30,3
	lengyel	38,1	36,3	10,9	14,5	18,4	18,2	67,5	68,9	32,5	31,1
	cseh	28,8	31,7	18,5	17,6	20,4	18,9	67,7	68,2	32,3	31,8
	szlovák	13,9	41,1	22,6	14,3	20,6	15,9	57,2	71,3	42,8	28,7
	EU-28	29,8	29,5	20,4	20,2	16,8	17,0	66,9	66,8	33,1	33,2
Hozzáadott érték aránya (%)	magyar	18,0	18,1	16,5	16,3	20,0	18,0	54,6	52,5	45,4	47,5
	lengyel	21,1	17,9	11,5	14,2	21,4	20,2	54,0	52,3	46,0	47,7
	cseh	19,6	20,1	16,5	14,3	19,6	20,5	55,7	54,9	44,3	45,1
	szlovák	16,1	27,0	18,8	13,5	17,1	16,8	52,0	57,3	48,0	42,7
	EU-28	21,6	21,2	18,9	18,0	17,9	18,2	58,4	57,4	41,6	42,6

Forrás: EC, 2011a; EC, 2011b; EC, 2011c; EC, 2011d; EC, 2011e; EC, 2016a; EC, 2016b; EC, 2016c; EC, 2016d; EC, 2016e

A Visegrádi Négyek esetében az alapmutatókat vizsgálva megállapítható, hogy egyedül a szlovákoknak sikerült mindhárom mutató esetében pozitív irányú változást elérni. Itt történt a legnagyobb mértékű javulás a hozzáadott érték tekintetében (+5,3 százalékpont), melyhez hozzájárult a vállalkozásokon belül a mikrovállalkozások számának növekedése. Ez utóbbi közvetett hatása pedig a KKV teljes foglalkoztatottjai számának pozitív irányú változásában

¹ Az adatok a „nem pénzügyi üzletgazdaságra” vonatkoznak, amelybe beletartozik az ipar, az építőipar, a kereskedelem és a szolgáltatások, de nem tartoznak bele a mezőgazdaságban, az erdőgazdálkodásban és a halászatban, valamint az elsősorban nem piaci szolgáltatási ágazatokban, mint például az oktatás és az egészségügy területén működő vállalkozások.

mutatkozott meg. A csehek esetében is hasonló folyamatok játszódtak le, hiszen itt is nőtt a mikrovállalkozások foglalkoztatottjainak aránya, mely növelni tudta KKV-k összfoglalkoztatási arányát (+0,5 százalékpont). Ki kell azonban náluk emelni, hogy a mikro-, és középvállalkozások képesek voltak hozzáadott értékük arányát emelni a vizsgált időintervallumon belül, de ez a növekedés kevésnek bizonyult összvállalkozási szinten. A lengyeleknek is sikerült elérni pozitív változást a KKV-k összfoglalkoztatásán belül (+1,4 százalékpont), melyet egyértelműen a kisvállalkozások foglalkoztatásbeli növekedése generált, melynek következményeként nőtt ebben a csoportban a hozzáadott érték (+2,7 százalékponttal). Magyarország a KKV összességére vonatkozó alapmutatókban nem ért el pozitív változást, részeredmények közül is csak a mikrovállalkozások által előállított hozzáadott értékben és a kisvállalkozások arányában láthatunk 0,1-0,1 százalékpontos javulást. A hazai foglalkoztatottakra jutó hozzáadott érték nagysága 2015-ben hozzávetőlegesen 16.000 euró/fő volt, addig az EU-28 átlagában majdnem háromszor olyan magas, 43.000 euró személyenként. Nemzetközi és hazai szinten is igaz, hogy a nagyobb cégek tőkeintenzitása magasabb, az alkalmazottaik és a vezetőik képzetesebbek, gyakrabban valósítanak meg innovációt, többet fordítanak kutatás-fejlesztésre, jobb eséllyel jutnak külső finanszírozási forrásokhoz, és jobbak a fajlagos eredménymutatóik is. Ezen megállapítás szerint minden fontos, a versenyképességet jellemző mutató pozitívan korrelál a vállalkozás méretével. Ebből az következik, hogy a **hazai KKV-szektor további fejlődésének feltétele a méretstruktúra átalakulása! A növekvő átlagos vállalatméret növeli annak esélyét, hogy a KKV-szektorban a foglalkoztatottak száma növekedjen.** A KKV-szektor növekedési esélyei akkor a legjobbak, ha a nagy cégek növekedésével együtt, azt kiegészítve valósul meg.

A versenyképesség és a foglalkoztatás kapcsolatáról leggyakrabban a pozitív irányú összefüggést szokás feltételezni. Van ugyanakkor egy fordított irányú összefüggés is. A versenyképesség megszerzésének, fenntartásának feltétele a termelékenység folyamatos javítása, aminek egyik fontos következménye az egyre alacsonyabb foglalkoztatási szint. Ennyiben tehát a versenyképesség javulása a foglalkoztatás növekedése ellen hat (Kállay, 2010).

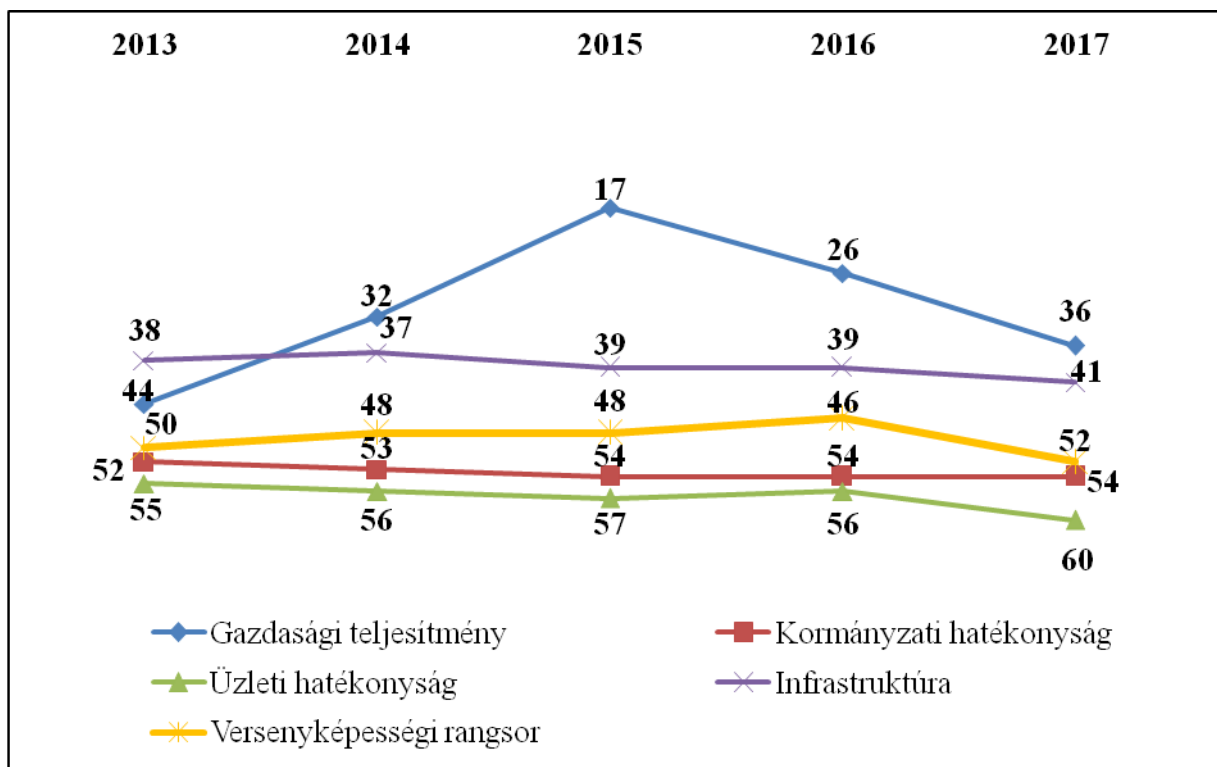
Az IMD Versenyképességi Központjának igazgatója, Professor Arturo Bris szerint a versenyképesség terén legjobban javuló országok az elmúlt években azok az országok voltak főleg, akik a kormányzati és az üzleti hatékonyság, valamint a termelékenység terén értek el számottevő eredményeket (IMD, 2017).

Az IMD legfrissebb felmérése szerint **Magyarország** versenyképessége határozottan romlott, hiszen a négy évvel ezelőtti helyet sem sikerült elérnünk (1. ábra). Visszaszorultunk 2017-ben az 52. helyre (a 63-ból). Gyakorlatilag hazánk teljesít a legrosszabbul mind a visegrádi, mind a kelet és közép-európai uniós tagállamok között. Az IMD négy fő tényező mentén vizsgálódott:

- *Gazdasági teljesítmény:* hazánk esetében 2015 óta csökken, az idei évben csak a **36.** pozíciót tudtuk megszerezni. A jelentős romlást elsősorban a hazai növekedés gyengélkedésének köszönhető. A hazai gazdaság teljesítménye nem kellően diverzifikált, a nemzetközi befektetések terén utolsó előtti, míg a befele áramló közvetlen tőkebefektetések GDP arányos volumene esetén pedig az utolsó helyre kerültünk. Mindez azt sugallja, hogy a magyarországi társadalmi-gazdasági életben bizonytalanság uralkodik, ami taszíthatja a befektetőket.
- *Kormányzati hatékonyság:* Magyarország továbbra is az **54.** helyen áll. A közpénzügyek hosszú távú stratégiavezérelt hatékony felhasználásának alacsony szintje, a magas korrupció jelenléte, az adópolitika még mindig megoldatlan

problémái, a nyugdíjrendszer jövőbeli finanszírozhatóságának kérdése, a gazdasági fejlődéshez szükséges egyenlő lehetőségek biztosításának hiánya, az elszegényedés, a szegénység és a társadalmi kirekesztettség kérdéseire kapcsolódó társadalmi kohézió alacsony szintje továbbra is komoly problémákat generál.

- *Üzleti hatékonyság:* terén is visszaesés történt a 60. helyre. A vállalatvezetők túlnyomó többsége egyre problémásabbnak látja a termelékenység és a hatékonyság területét és az uralkodó menedzsment gyakorlatot. A munkaerőpiac jó néhány indikátora is a helyzet súlyosbodására figyelmeztet: a munkapiaci kapcsolatok romlanak, a tehetségek vonzása és megőrzése problémás az alacsony bérszínvonal miatt, melyet csak tovább ront az egészségügy kedvezőtlen állapota (az egészségügy színvonala a jólét egyik alaptényezője), a magasan képzett külföldi munkaerő, és ezen belül a nemzetközi tapasztalattal bíró vezetők elérhetősége is egyre nehezebbé válik.
- *Infrastruktúra:* estében szintén pozícióromlás tapasztalható. A negyedik ipari forradalom és a digitális gazdaság korában kifejezetten visszásan hat, hogy hazánkban a digitális és technológiai készségek szintje nagyon alacsony (61), továbbá a nyelvtudás és nyelvi készségek állapota is rendkívül szegényes (60). Mindez nem csupán az együttműködés kultúrájának kialakulását hátráltatja, hanem a digitális átállással (57. hely) sem tudunk lépést tartani.

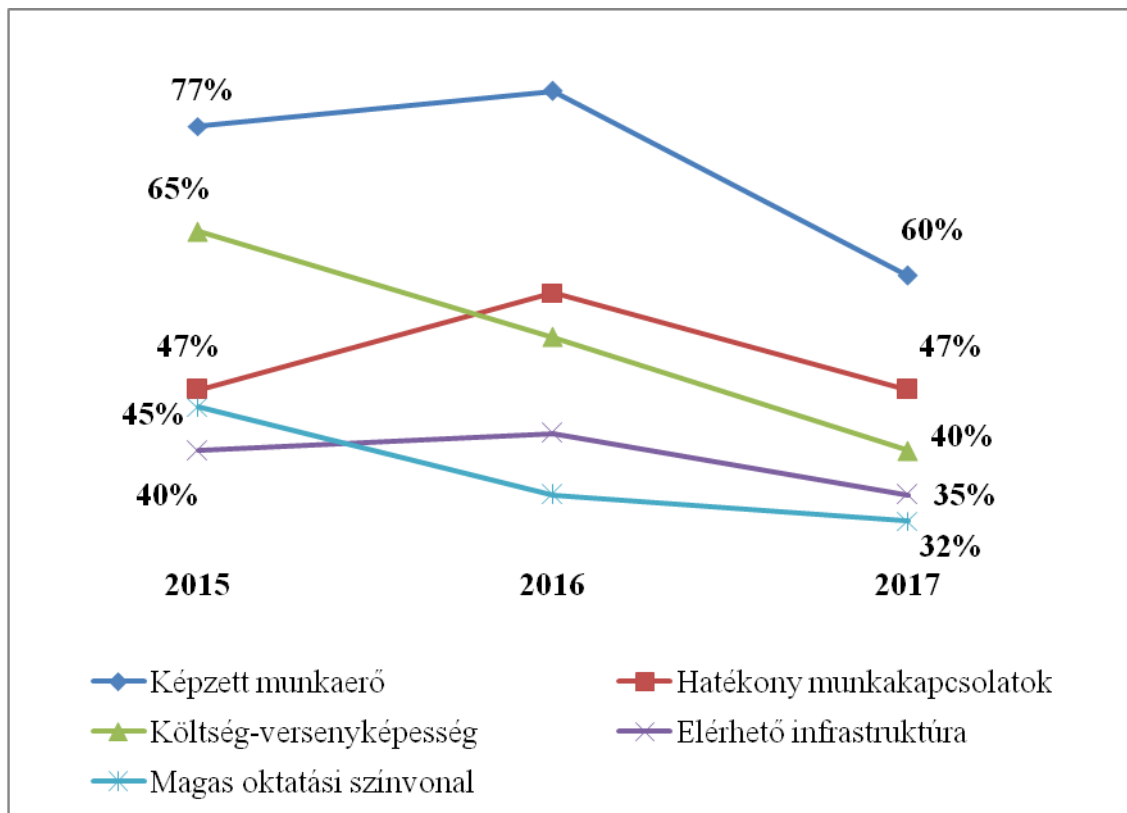

1. ábra: Az IMD versenyképességi és faktorrangsora Magyarországon 2013-2017 között
 Forrás: IMD, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017

A magyar út eleddig nem mutatja egyértelmű jeleit egy jövőorientált és konzisztens versenyképességi stratégiának, sokkal inkább erősíti azt a benyomást, hogy az ország egyre távolabb sodródik az úgynevezett versenyképes gazdaság alapelveitől és gyakorlatától.

Hazánk tökevonzó képességét leginkább a 2. ábrán látható öt tényező határozza meg az IMD 15 indikátort tartalmazó listájából. Látható, hogy minden tényező az elmúlt két év során

veszített súlyából. Amíg 2015-ben a képzett munkaerő és a költség-versenyképesség szerepelt az első két helyen (65%-os feletti jelentőséggel), mint legattraktívabb tőkevonzó tulajdonságunk, addigra 2017-re mindkét tényező értéke 60% alá csökkent. Ezek is bizonyítják azt, hogy napjainkban már nem az olcsó munkaerővel válhatunk versenyképessé! Ugyanis a 21. század fenntartható nemzetközi versenyképességét – legalábbis közepesen fejlett és felzárkózni kívánó, EU-s tagország esetében – nem a versenyképesség hagyományos, de mára már elavult tényezői határozzák meg. Vagyis nem az olcsó munkaerő, és az ennek kapcsán termelt olcsó áru- és szolgáltatások. De még csak nem is az a magasabb minőség, ahol a valamivel magasabb árak és a minőség aránya biztosítja a versenyképességet. Természetesen a közlekedési infrastruktúra továbbra is komoly versenyelőnyt jelent a nemzetközi termelési és értékesítési láncok számára, amelyekben a magyar gazdaság meglehetősen alacsony szinten kap helyet. Hazánkban a GDP %-ában mért oktatási, kutatási, fejlesztési kiadások egyre csökkenő mértékének az eredménye tükröződik vissza abban, hogy tőkevonzó képességünket csökkenti az oktatási színvonal esése. Az öt tényező közül ezt a faktor teljesíti a leggyengébben. Ez azért is igen szomorú tény, mert hanyatlik az a nemzet, aki nem az oktatás fejlesztésében látja országának felemelkedési esélyét. A jövő generációi itt, és most képzőnek, és nem mindegy, hogy hosszú távon mi mellett teszik le napjaink felelős vezetői a gazdaságuk felemelkedésének alapjait.

2. ábra: Magyarország tőkevonzó adottságai 2015-2017 között

Forrás: IMD, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017

Globálisan a világ kormányai a tudományos és technológiai infrastruktúrába fektetnek be – melynek proxija a magas szintű oktatás, K+F+I biztosítása az egészségügyi alapellátások színvonalas megléte mellett –, hogy lépést tartsanak a digitális gazdaság lehetőségeivel és növeljék polgáraik jólétét. Míg a technológiai fejlődés szükséges feltétele a gazdaság jövőbeli jólétének, azonban önmagában nem elegendő az értékteremtés növeléséhez. A digitális

technológiát nemcsak alkalmazni kell, hanem két fontos cél eléréséhez hozzá is kell járulnia: javítani kell a termelés hatékonyságát és növelni kell a szolgáltatások körét és minőségét.

Az IMD nemcsak a versenyképesség hagyományos értelemben vett mérését végzi, hanem a digitális versenyképességhez szükséges kompetenciák meglétét is három fő tényez (tudás, technológia, jövőbeli készségek) mentén. Ezen faktorok rangsorában hazánk (a vizsgált 63 országon belül) hazánk aggodalomra okot adó módon teljesít (2. táblázat). Hanyatlás jelei észlelhetők a tudásnál. Itt különösen a digitális, technológiai képességek terén teljesítettünk rosszul (61. hely) 2017-ben és a foglalkoztatottak továbbképzése terén (56. hely).

2. táblázat: Magyarország digitális versenyképességi rangsora

Faktorok	2013	2015	2017
<i>Tudás</i>	42	44	48
- tehetség	39	46	46
- képzés és oktatás	39	46	43
- tudományos koncentrálttság	47	48	46
<i>Technológia</i>	33	39	38
- szabályozói környezet	25	32	29
- tőke	45	49	44
- technológiai keretek	27	44	45
<i>Jövőbeli készség</i>	42	47	55
- adaptív attitűdök	40	51	57
- üzleti agilitás	50	51	58
- IT integráció	35	36	38
ÖSSZESEN	35	44	44

Forrás: IMD, 2013, 2015, 2017

A technológiai faktorok esetén kedvezőbb a helyzet az előbbihez képest, viszont a vezeték nélküli sáv szélesség terén jelentős a lemaradásunk (59. hely). A legkedvezőtlenebb értékeket pedig a jövőbeli készségek tényezői terén látunk. A globalizációs folyamatokat akceptáló magatartásformák (63. hely), az üzleti agilitásra vonatkozó lehetőségek és veszélyek (61. hely), az elektronikus gazdaság (58. hely), a vállalatok agilitása (57. hely) a cyber-védelem (52. hely), a nagy adatbázisok használata és elemzése (51. hely) az a terület, melyek esetében az utolsó helyek egyikét foglaljuk el. Ezeknek a tényezőknek a mielőbbi kedvezőbbé tétele szükséges ahhoz, hogy olyan társadalmat tudjunk kialakítani, mely fogadóképes, adaptív. Ugyanis az utóbbi években a fejlett országok gazdaságpolitikájában, illetve technológiapolitikájában is nyilvánvalóvá vált, hogy csak a gazdasági szereplők számára elérhető, a hozzájuk eljutó és az általuk befogadott tudás a gazdaságilag hasznos tudás. Az új ismeretek, az új tudás létrehozása szükséges, de nem elégséges feltétel. A hangsúly a gazdasági szereplők szempontjából egyre inkább a tudás strukturált formában való rendelkezésre állásán, elérhetőségén és az alkalmazási képességek kialakításán van. A versenyképességnek – amelynek egyre meghatározóbb tényezője a kutatás, fejlesztés, innováció – az intenzitását a termékek, a technológiák, a társadalmi-gazdasági folyamatok "tudás tartalma" határozza meg.

Következtetések

Jelenlegi versenyképességi helyzetünket figyelembe véve elmondható, hogy a magyar gazdaság kulcsfontosságú vonzerejét képező egykori tényezők egyre inkább kezdenek elkopni. A megújulásra vonatkozóan pedig nem látszanak előremutató jelek. Lehetőségeinket és esélyeinket három, a 21. század fenntartható versenyképességet jelentősen befolyásoló tényező köré csoportosítjuk. Ezek a tényezők pedig kis nemzetgazdaság esetében, mint amilyen Magyarország is, döntő mértékben meghatározó és alakító tényezői a gazdaság fejlődésének.

Első javaslatunk a közigazgatás minőségének, átláthatóságának javítása, a szabályozási rendszer kiszámíthatóvá tétele és stabilizálása, a korrupció minden szinten való leszorítása és szisztematikus, korrekt büntetése. Hiába termel bárki világszínvonalú terméket vagy ajánl hasonló színvonalú szolgáltatást, a gyenge és állandó szervezeti-jogi-személyi bizonytalanságban élő közigazgatás olyan mértékben növeli meg az egyébként versenyképes termékre-szolgáltatásra rakódó költségeket (bürokratikus ügyintézés és megnövekedett időigény), hogy amire az adott termék vagy szolgáltatás eléri a felvevő piacát, már régen elvesztette versenyképességét.

Második javaslatunk: hazánkban fenntartható versenyképességről beszélni – mindaddig, amíg a társadalmi kohézió és a szolidaritás szintje alacsony, jelentős jövedelmi-vagyoni különbségek állnak fenn társadalmi csoportok között, a jövő szempontjából meghatározó versenyképességi kritériumnak tekinthető elkeserítő helyzetben lévő oktatási-egészségügyi helyzet mellett – feleslegesnek tűnik. Nem szabad engedni, hogy néhány nemzetközi vállalat határozza meg nemcsak a magyar gazdaság növekedési ütemét, de a társadalmi termék volumenének, a foglalkoztatottság és mindenekelőtt az export- és a fizetőképességünk nagy részét. A fenntartható versenyképesség egyensúlyi követelménye – mindenekelőtt kicsi és a külvilágtól alapvetően függő nemzetgazdaságok esetében – a nemzetközi kapcsolatok alakítása, a bizalom, a megbízhatóság és a kiszámíthatóság erősítése, az együttműködés és a szolidaritás.

Harmadszor, a 21. században a fenntartható versenyképesség nem a természeti erőforrások meglétére, még csak nem is a munkaalapú társadalomra épül, hanem az emberi tényezőkre. Vagyis a tudásalapú társadalomra, amelynek három klasszikus eleme az oktatás (minden szinten), a kutatás-fejlesztés és az egészségügy. Immár több mint egy évtizede ezek a területek képezik a legtöbb fejlett ország költségvetési prioritásait. Ami pedig még lényeges, hogy nincs fenntartható versenyképesség innovatív társadalom nélkül. Ez azt jelenti, hogy a versenyképesség messze nemcsak a technológiai újításoktól vagy a gazdaság szervezésétől és működésétől függ, hanem alapvetően a társadalom viselkedésének függvénye. Csak nyitott, rugalmas, sorozatos alkalmazkodásra képes, továbbá kooperatív és szolidáris társadalmak alkalmasak arra, hogy a gazdasági-műszaki versenyképesség fenntartható bázisát biztosítsák. Ez nem jelent mást, mint beruházást az innovatív társadalomba.

Felhasznált szakirodalom

Botos József (1982): Nemzetközi versenyképesség és árforradalom. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest

CC (2004): Forging a Competitiveness Agenda Background to the Productivity Problem. Competitiveness Council, Dublin, 12 January.

Czakó Erzsébet – Chikán Attila (2007): Gazdasági versenyképességünk vállalati nézőpontból – 2004-2006. Vezetéstudomány, XXXVIII. évf. 5. 2-8.

IMD (2017): IMD World Competitiveness Yearbook 2017, International Institute for Management Development

OECD (2016): OECD adatbázis. Gross domestic spending on R&D.
<https://data.oecd.org/rd/gross-domestic-spending-on-r-d.htm>

EC (2011a): Enterprise and Industry SBA Fact Sheet 2010/2011 Hungary
<http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/15770/attachments/17/translations/en/renditions/pdf>

EC (2011b): Enterprise and Industry SBA Fact Sheet 2010/2011 Poland
<http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/15770/attachments/30/translations/en/renditions/pdf>

EC (2011c): Enterprise and Industry SBA Fact Sheet 2010/2011 Slovakia
<http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/15770/attachments/34/translations/en/renditions/pdf>

EC (2011d): Enterprise and Industry SBA Fact Sheet 2010/2011 Czech Republic
<http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/15770/attachments/9/translations/en/renditions/pdf>

EC (2011e): Are EU SMEs recovering from the crisis? Annual Report on EU Small and Medium sized Enterprises 2010/2011. Rotterdam, Cambridge, 2011
<http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/15770/attachments/1/translations>

EC (2016a): 2016 SBA Fact Sheet Hungary
<http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/22382/attachments/16/translations>

EC (2016b): 2016 SBA Fact Sheet Poland
<http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/22382/attachments/27/translations>

EC (2016c): 2016 SBA Fact Sheet Slovakia
<http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/22382/attachments/31/translations>

EC (2016d): 2016 SBA Fact Sheet Czech Republic
<http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/22382/attachments/7/translations>

EC (2016e): 2016 SBA Fact Sheet European Union
<http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/22382/attachments/10/translations>

EC (2016f): Annual report on European SMEs 2015/2016. European Commission
http://ec.europa.eu/enterprise/enterprise_policy/analysis/observatory_en.htm

Kállay László (2010): KKV-szektor: versenyképesség, munkahelyteremtés, szerkezetátalakítás. TM. 58. sz. tanulmányműhely. Budapesti Corvinus Egyetem, Vállalatgazdaságtan Intézet Versenyképesség Kutató Központ

KSH (2017): STADAT táblák adatai. Központi statisztikai Hivatal
<http://www.ksh.hu/stadat>

Krugman, P. (1994): Competitiveness: a dangerous obsession. *Foreign Affairs*, 73(2) 28-44.

Némethné Gál Andrea (2009): A kis- és középvállalatok versenyképessége. Doktori értekezés. Széchenyi István Egyetem Regionális és Gazdaságtudományok Doktori Iskola

OECD (1994): *Globalisation and Competitiveness: Relevant Indicators*. Paris.

Porter, M. E. (1990): *The competitive advantage of nations*. The Free Press, New York.

Porter, M. E. (1998): *On competition*. Harvard Business School Press, Boston.

Rapkin, D. P. – Avery, W. P. (1995): *National Competitiveness in a Global Economy*. Lynne Rienner, London.